СОВЕТСК ХАЛЬМГИН СЕЛӀНӀ ЭДЛ-АХУГ ХУРДАР ӨӨДЛҮЛХИН ТӨЛӀ

Хальмг автономи танъгъч эврӀнь газр-усин кев-кецӀрн, мал өсгхд, нег үлү, торгын нооста хө өсгхд ик гидг бизнь болджана. Совхозмудар болн колхозмудар ода бийнь торгын нооста болн каракулевый күс-дундур миллион хөн, 100 минъгъ шаху үкр мал бӀәнӀ. Олна мал өсглгънӀ болн малас авдг шим-шүүсиг икдүлхин тускар темдглсн зураг күцӀахин төлӀ, танъгъчин селӀнӀ эдл-ахун көдлӀчнр гүджрдж ноолдджацхана. ТүүнӀс уршгта, буудӀ тӀрдж ургъадж авлгын сүл джилмүдт икӀар делгрв. Эдл-ахунизлгъгнд 200 минъгън гектар —эмиг бӀәсн газр орулгдж өггдсн учрар, болмар дүүгӀ тоота, малд өгх буудӀн хот-хол гаргъдж авч чадвдн. „Черноземельский", „Лиманный", 4-ч номертӀ совхозмудин коллективс болн Элст балгъснд бӀәх, селӀнӀ эдл-ахун СталинӀ нертӀ артелин, Западн районд „Пролетарская победа", нань чигн артельсин колхозникүд олна мал өсглгънд зөвӀр сӀәнӀр үзмдж күцӀхӀв. Сүл хойр джилин эргцд 4-ч номертӀ совхозд хөөнӀ тонь хойр холвдж өсӀд, нооц киргъдж авлгынь икдв. Ганъгта теегин цол дунд бӀәх „Черноземельский" — совхозин хөөчнр, көдлхд ик зовлгта болсн бийнь, торгын нооста хөөнӀнь тоог өсӀд, нооц киргъдж авлгын икдүүд, түүнӀ үнинь кимдрүлджӀәцхӀнӀ. Нидн джил эн совхозд, үнтӀ зөөр болгч-ноосна нег центнрин үннь, зурагъар темдглгснӀсн 120 арслнъ килвр болдж тусв. Хө өсглгънӀс ердг орунь хойр миллион гар арслнъ болв.

СелӀнӀ эдл-ахун тускар партин XX-ч съезд зурсн зааврин күцӀахин төлӀ эклцин партийн организацс гүджрдж ноолда кеснӀ учрар, эн түрүн нүүрт йовгч хозяйствс ним сӀн диилвр бӀрцхӀв. БуудӀ гаргъгъ икдүлхин, малин шим-шүүсиг өгхин, мал-герин цуг халхин оруг өөдлүлхин туст, бӀәсн эв-аргъиг сӀәнӀр олзлхин төлӀ тӀвгдджӀх төрмүдиг диилвртӀгъӀр күцӀахин төлӀ коммунистнр эврӀнь күч-чидлӀн болн творческ шунлтан өгч бӀәцхӀнӀ.

Алдр Октябрин 40-ч джилин өөниг нертӀ кевӀр тосхин төлӀ кегддж бӀәх дөрлдӀн Советск Хальмгин колхозмуд болн совхозмудар цугъарарнь делгрдж бӀәнӀ. Механизатормуд болн тӀрӀ тӀрӀчнр, хөөчнр болн үкрчнр, саальчнр болн гахачнр өдр ирвӀс эврӀнь көдлмшин күцлтӀн холвад, эврӀнь мал-герин зөөриг батлдж бӀәцхӀнӀ. Сарпинск районд „Путь к коммунизму" гидг колхозин ах хөөч Иван Федорович Чернявский, хургълх зун хөн болгнас 130 хургъ авб. Западн районд колхозмудин саальчнр Л. Анисимова, М. Ковалева, Н. Рубцова бийсдӀн даалгъгдсн асрлгъна үкр болгнас 1000—д болн түүнӀс үлү литр үс саадж авцхав.

ДөрлдджӀх улсин түрүн нүүрт коммунистнр йовцхана. ЭврӀнь зөөрг көдлмшӀрн эдн, тӀрӀ тӀрлгънд болн мал өсглгънд көдлдг улс өмнӀн тӀвсн төрӀн күцӀахд үлгүр болдж дахулцхана. Приютненск района 107-ч номертӀ совхозин ах хөөч Социалистическ КүчөлснӀ Герой, партин член Н. И. Реус көдлшин айта гидг үлгүр үзүлдж бӀәнӀ. ЭврӀнь отаран эн сӀн чинӀтӀгъӀр үвлзӀдж, хөөдӀс ноос икӀар киргъдж авлгыг тетгв. Западн района колхозмудин болн совхозмудин коммунистнр көдлмшт йоста гидг толгъалгч үлмӀ үзүллдж йовцхана. Мах, үс, өндг орулдж өглгънӀ кварталын зурагъан болзгаснь урд күцӀалгъӀр, эрт тӀрдг буудӀн культуран тӀрдж төгсӀлгъӀр, нань чигн тӀрӀнӀ көдлмшӀн бүрдӀмджтӀгъӀр келгъӀр Западн район танъгъчд түрүнд йовачнрин негнь мөн.

Эдл-ахун эркн чинртӀ халӀ — хө өсглгънӀ кергиг хурдар уралан йовулдж, бод малин тоогынь олдулдж, нооц, үс, мах, өндг болн каракульск хүрсхс гаргългъиг улмар икдүлх — ним хоорань саагдшго бачм кергүд Советск Хальмгин партийн организацин болн селӀнӀ эдл-ахун цуг көдлӀчнрин өмн зогсджана. Темдглгдсн зурагъан күцӀахд колхозмудар болн совхозмудар цаглшго ик көрнъ бӀәнӀ. БӀәх эв-аргъиг цугтнь олзлад, көдлмштӀн бӀәх дуту-дундсиг нег-мөслдж уурулх төр ик чинртӀ мөн. Хөөдиг үвлӀр хургълулдгиг, нилх төлмүдиг кошарар-базар бӀрдж өсглгъиг зөрмгӀр делгрүлдж кехмн.

ЗӀрм колхозмудар болн совхозмудар хө өсглгънд дала дурта биш халӀц бӀәхиг гооднь келх кергтӀ. Яшкульск района „Кировский", „Луговой„ гидг совхозмудар, Целинн района „Западный", „Прудовой" гидг совхозмудар өөдиг гарутулад, хургъд багъар авад, хөөдӀс ноос багъар киргдж авдг йовдл бӀәнӀ.

Партийн организацснь, ним хаджгър йовдлмудла эвцӀд, директормудас болн специалитснрас кергтӀ неквр келго бӀәгъӀд бӀәцхӀнӀ. Эн совхозмудин партийн организацсин сеглӀтрмүдиг чиклӀд, хө осглгъиг цааранднь делгрүлхин төлӀ йоста зөрмг ноолда кехӀр эс седсн зӀрм коммунистнриг догшар засх кергтӀ болв. СӀәнӀр эзнъгтдж гарддж эс чадсндмь, тер уршгар хөд үкӀд гарутад бӀәсн учрар, „Кировский" совхозин директор үр Сергеев көдлмшӀсн гаргъгдв.

Олна мал өсглгънд оньдин оньган өгч, шүүдж халӀлж, хөд хургъллгъиг үзмджтӀ кевӀр кедж, авсн төлӀн бүрнднь хадгълхд, Хальмг танъгъчин партийн организац кергтӀ тоот хамгинь цугтнь кеджӀнӀ. Сарпинск районд хө өсглгъӀр көдлӀчнрин эклсн седвӀрӀр, хургълсн зун хөөнӀс 110-115 хургъ авхин төлӀ кегч дөрлдӀн хөөчнрин кесг олн бригадс дунд кегддж йовна. Мана тоомсрта хөөчнр, Западн районд 112-ч номертӀ совхозас—С. Иванников, Целинн районд „Лиманный"—совхозас—Бода Очиров, нань чигн кесг улс, улм өөдӀн үзмдж күцхӀр биийстӀн даалгъвр авцхав.

Көдлгч улсиг шүүдж авч, ирлцнъгъү ормднь орулдж тӀвлгънд партийн организацс оньган икӀар өгцхадг болв. Үлгүрнь, Элст балгъсид бӀәх, ЛенинӀ нертӀ колхозд, хө осглгънӀ фермин заведующ болдж, көдлмшин ик дамшлтта коммунист үр Некрасов одв. Ним көдлмшиг партийн орга-

*

Н. ЖЕЗЛОВ,
КПСС-н Хальмг танъгъчин комитетин сеглӀтр

*

низацс цааранднь чигн кеджӀх зөвтӀ.

Ставропольск край, тер дотр Хальмг танъгъч, хө өсглгънӀ төрӀр, түүнӀс гардг хот-хоолиг болн эд-тавриг өөдлүллгъӀр ода бийнь багъар көдлмш кеджӀнӀ гидж Югин болн Северн Кавказин селӀнӀ эдл-ахун көдлӀчнрин совещань деер ик чикӀр келгдснь лавта. Тер маниг гемшӀдж келснӀс бидн ик ашлвр кеввдн. Танъгъчин колхозмуд болн совхозмудар эн джилин бийднь, хургълх хөөдин ик зуугынь үвлӀр хургълдг болгъхмн, тегӀд түүгӀрн хөөдин тоог хурдар өсӀд, нооц киргъдж авлгъиг элвгджүлх-ним төр темдглгдджӀнӀ. ҮвлӀр хөд хургълулхд оданас авн белдвр кедж, кошармуд, дулалсн хашас олар кетхӀ гих төр хө өсглгънд көдлӀчнрин өмн тӀвгддджӀнӀ.

Колхозмудар болн совхозмудар торгын нооста хө өсглгънлӀрн бас зерглүлдж сӀн мах өгдг тохмта үкр мал өсглгънд икӀар оньг өггдджӀнӀ. КолхозникүдӀс болн көдлмшчнрӀс үкрмүд болн багъ наста малмуд хулддж авсн учрар эн джил олна малин то зөвӀр өсв. Мал өсглгъиг сӀәнӀр кегъӀд, мал хӀрүлдж таргълуллгъар ик диилврмүд бӀрсн, түрүн нүүрт йовгч шин янзта көдлмштӀ үкрчнрин, колхозмудин болн совхозмудин дамшлтс ода цугълулдж дасгдджана. Үкр малин мах гаргългъиг икдүлхин туст—мана танъгъчд бӀәх ик гидг көрнъ цугъар олзлгдхнь лавта. Дарук хойр джилин эргцд колхозмуд болн совхозмуд ик өөдӀн чинӀтӀ малин мах элвгӀр өгцхӀдг болхмн.

Орн-нутг манас үс, өндг бас икӀар авдг болхин төлӀ мана танъгъчин селӀнӀ эдл-ахун көдлӀчнр чидлӀн ӀрвлӀлго өгцхӀх. ҮснӀ мал өсглгънд цуг кергтӀ эв-аргънь Западн, Яшалтинск, Сарпинск болн нань чигн райодин колхозмудт болн совхозмудт бӀәнӀ. Малас гардг цуг хот-хоолин темдглсн зураг хурдар давулдж күцӀахд партийн организацс бӀәх эв-аргъиг мел цугтнь олзлцхах зөвтӀ.

Мал өсглгъиг диилвртӀгъӀкехин төлӀ, малас гардг хот-хоолиг өөдлүлдж делгрүлхд кедү цагт болв чигин күрдг малин хот-хол белддж авх кергтӀ гидж парть болн правительств, селӀнӀ эдл-ахун көдлӀчнриг дуудсн дуудвртан батлдж келдж медүлцхӀв. ЭнүнӀ төлӀ мана танъгъчд тӀрӀ тӀрлгън зөвӀр икдүлгдӀд, малин хот кехд үнтӀ культур—эрднь-шишӀн ургъц өөдлүлгдхмн. ТерүнлӀ зерглдүлдж бас, болх-болх газрмударнь, үвлзд хар-гуйрин тӀрӀ, нег джилӀ болн олн джилӀ өвс тӀрлгъиг улм делгрүлхмн.

Эн джил танъгъчин колхозмудар болн совхозмудар, малин хот кегч культур 250 минъгъ гар гектар газр эзлхмн. Эрднь-шишӀ тӀрлгъиг болзгтнь кегъӀд, буудӀгъинь болн көк кевӀрнь хаддж ик ургъц авхд ода ик килмдж өггдджӀнӀ.

Малиг хот-хоолар тетглгънӀ нег ик болчкад лавта көрнъгньцарнъгудт ус бӀрдж усллгын болджана. ДүнъцүлӀд тоолсн тоогъар, ядхдан 100 минъгън гектар газрта царнъгудар ус бӀрдж усллгж хадлгъ ургъагъад, тер газрт мал хӀрүлӀд, бас сӀн гидг чинртӀ миллион гар центнер өвс джил болгын хаддж авч болхмн. Үлгүрнь, Приютненск района Кировин нертӀ колхозд, Сарпинск района 2-ч номертӀ совхозд, усн ордг царнъгудас джил болгын гектараснь 15 центнер болн түүнӀс ик өвс хаддж авцхана.

Царнъгудиг усллг хадлгъ ургъах төр — хооран саадж болшго бачм төр. Танъгъчин колхозмуд болн совхозмуд цугъар эн төриг гартан авцхах зөвтӀ. Шулун болдгар боодгуд, хаац кегъӀд, царнъгудт ус оруллгънд оньдинд илмджӀн өгчӀх керг тӀ. ТерүнӀ нильчӀр бидн олна малиг цугтнь хот-хоолар тетгдж чадхвдн.

Эн джил күртл, фермсин өөр бӀәх участксиг тус-тустнь керчӀд салгъчкад, селвдж мал хӀрүлдг йовдл хая медгддг билӀ. Мал өсгӀчнр данъгин ик у газрин бӀәрнд иццхӀдг билӀ. Эн эндү йовдл зугл хорлтан хальдадг бӀәсмн. Колхозмуд болн совхозмуд, селвӀд мал хӀрүлдг көк өвстӀ бӀәртӀ болхд, танъгъчин партийн организац цуг аргъинь хӀәхмн.

Колхозмудин болн совхозмудин оньгиг буудӀ тӀрдж гаргългънд лавта кевӀр өгүлхмн. Сүл джилмүдт колхозмудар болн совхозмудар тӀрӀнӀ газрин бӀәрнӀ янзнь шүүдж хӀлӀгдв. Эн газрт хагсу ганъгас ӀәдгО, сӀн ургъц өгдг культур болдж—намрар тӀрдж үвлзӀдг цагъан-гуйр цугъарагъаснь таасгдджана. Болв зуг, джил болгын сӀн ургъц авхин төлӀд цуг аргъ ода бийнь күтц олзлгддджахш. Үрднь болхла зӀрм тӀрӀг, намрар хагълсн эс гидж муугъар белдгдсн парар (зунар хагълсн газрт) тӀрцхӀдг билӀ. ТүүнӀ ашд сӀн ургъц күлӀдж болшго бӀәснь лавта. Пар хагллгъна зураг күцӀахин төлӀ, партийн организацс, селӀнӀ эдл-ахун специалистнр делгү ноолда кецхӀв. Тракторн болн тӀрӀнӀ бригад болгын, отделеньс болн фермс болгын тӀрӀнӀ газр белдлгъиг ик гидгӀр ясрулад, үвлздж гардг хар-гуйриг зугл парар болн эрднь-шишӀгъӀс сулдсн газрмудар тӀрхмн.

Советск Хальмг 7,5 миллион гектар газр эзлджӀнӀ. Газринь ик зуугынь 43 совхоз эзлдж эдлджӀнӀ. ЭднӀс зӀрмснь гектар газр болгъиг Ӏрвар олзлад, государствд мах, үс, нооц икӀар өгцхӀнӀ. Болв совхозмудин ик зунь гарутагъар көдлцхӀнӀ. Эн йирдӀн газр усн му болсар, үвл задта болсар биш болджана. Совхозиг гардлгын сулхн болад, зӀрм партийн болн советск көдлӀчнр, совхозмуд ягъад ард хоцрдж йовхинь ургшгинь йилгъдж цӀәлгъдж медхӀр эс седдг учрар совхозмуд гарутагъар көдлдгнь тер,

Приозерн районд „Сарпа", „Заливной" гидг хойр совхоз бӀәнӀ. Түрүнъкнь — эдл-ахун нидн джилиг орутагъар төгскв, хойрдгчнь — гарутагъар төгскв. Эн хойр совхоз хоорндан хол биш, газр-усн мел Ӏәдл. „Заливной" — совхозин директорнь болн ферминь управляющнрнь государственн мөнъгиг тоолдган мартад, ӀрвлӀгънӀ дараг бӀрдгӀн уурад, даалгъсн төрмүдтӀн чинр бӀгго бӀәдг болджана, партийн организацнь болхла тер тоотиг үзӀ-медӀ бӀәдж, тагчк бӀәгъӀд бӀәцхӀдж. Целинн, Яшкульск болн нань чигн райодст бас ард хоцрдж йовх совхозмуд бӀәнӀ. Эн тоотиг уурадж төгсӀх кергтӀ.

Танъгъчин партийн комитет, отделеньс болн фермсиг специалистнрӀр, дамшлтта бүрдӀгъӀчнрӀр тетгх аргъинь хӀәдджӀнӀ. Танъгъчин түрүн нүүрт йовгч совхозмудин диилврмүд, ард хоцрдж йовх совхозмудтнь дасхгдджана. Дарук хойр джилин эргцд мана совхозмуд үзмджтӀ, олзтаорута болцхахднь магъдлад керг уга.

Парть болн Правительств, Советск Хальмгд ик гидг материальн дөнъ күргджӀцхӀнӀ. Совхозмуд, МТС болн туслнъ станцст кергтӀ тоот тракторнуд өвс хаддг болн нань чигн машидинь өггдв. ӀӀмтн бӀәх гермүд тосхд, танъгъчин хотл—Элст балгъсна эвдркӀг ясдж тосхд ик гидг мөнъг гаргъдж өггдв. Элст балгъсн дарук джилмүдин эргцд, Ставрополин теегин цолд бӀәх сӀәхн балгъсдин негнь болдж тохрхмн.

Мана коммунистнрин, колхозмудин, МТС-н болн совхозмудин көдлӀчнрин ӀмтИн эркн төрнь—ода государствд селӀнӀ эдл-ахун хот-хоолиг икӀар орулдж өгхд чинрлдж дуудгдсн Советск Хальмгин селӀнӀ эдл-ахуг цаарандн улм өөдлүлхин төлӀ ноолдлгън болджана.

(„Ставропольская правда"—газетӀс)